

EVANGELIKUS EGYHÁZ ÉS ISKOLA.

Előfizetési ár:

Egész évre . . . 6 írt — kr.
félre 3 „ — „
negyedévre . . . 1 „ 50 „
Egy szám ára: 12 kr. o. e.

MEGJELEN HETENKÉNT EGYSZER.

Szerkesztő- s kiadó-hivatal: Pozsony, Konventutca 6. sz.

Felelős szerkesztő s kiadó:

TRSZTYÉNSZKY FERENCZ.

Hirdetés ára:

Négyhasábos petit sorként
egyszer közöve 7 kr..
többször közöve 5 kr.
Bélyegdíj: külön 30 kr.

Tartalom: Vallás és ipar. (Farkas Gejza). — A chorál-közbenjátékról. (Nagy Lajos). — Belföld. — Külföld. — Vegyesek. Pályázatok.

Vallás és ipar.

Ha valaki a vallás alatt ideális eszmekört, erkölcsi, kézzel nem fogható s oly dolgot gondol, a mely az embernek főképen érzelmeire, kedélyére, akaratára — egyszóval lelki életére vonatkozik, — ipar alatt pedig gondolja azon emberi ügyességek összességét, mellyek anyagi existenciánkat részben biztosítják, részben jólétünket — kényelmünket nagyban emelik s az emberi nem haladásának nélkülözhetetlen tényezői, — akkor méltán felteheti azt a kérdést: vallás és ipar, mi köze van a kettőnek egymáshoz?

Az én országom nem e világból való — mondja a vallás, az ipar pedig a legrealisabb — legkézzelfoghatóbb, mindent, a mi a realismus körén kívül áll s nem az anyagra (vagy annak feldolgozására) vonatkozik, nélkülöző foglalkozásmód: — hol a kettő között az összefüggés? hol a kettő között az érintkezési pont?

Ilyen formán gondolkozhatott a földmiv. ipar és kereskedelmi minister, midőn az ipar törvényt a házastalára tette le.

Igaz, hogy az iparban legkevesebb van abból, a mit kedély, vagy erkölcsi világnak nevezünk; költészet érzelem, vallás előtte minél kevésbbé ismert fogalmak, szám és haszon — ez az ő szekerének két tengelye. Még ha Apollot formál is az érczöntő keze, annak is hosszát szélességét méri, s latra veszi a rá fordítandó anyagnak súlyát. Igaz ennél fogva az is, hogy az ipartörvény vajmi keveset foglalkozik a vallás dolgával.

De bármily messze lássék is egymástól a két fogalom esni, mégis vannak érintkezési pontjaik is; ha másutt nem, hát ott, a hol az iparos, letéve kötevényét, szerszámját, az Isten házának küszöbére lép. Ez a küszöb az érintkezési pont. Templom és műhely, mint két jó szomszéd szépen megférnek egymással; templom és műhely testvérek, egy anyagból vannak építve s egy és ugyanaz a személy lehet mind a kettőnek lakója.

Munka az imádság után a legszentebb isteni tisztelet — mondja Jókai.

Miért van hát, hogy az ipartörvény oly mostohán bánik az iparnak testvérel, a vallással?! Vagy a fejlődöttebb korviszonyok nélkülözhetővé teszik azt?!

Hát az iparos ne legyen már mai napság más mint egy számítani tudó s ügyesen dolgozó gép? Hol marad akkor az ember, a mit pedig az emberből minden körülmények között képezni kell! Mert félszeg — a tökéletességnek még oly látszatával bírótézmény is, a mely az emberben a jobb felet feledi.

Tagadhatatlanul nagy a magas kormány érdeme, midőn az ipar fejlődéséről törvényhozás útján gondoskodik, vagy különösen hazánkban, a hol az ipar eddigelé csak az árva gyermek szerepére volt kárhóztatva; de ez nem tartóztat minket vissza a feljajdulástól akkor — mikor látjuk, hogy az ipartörvény a vallást kellő tiszteletben nem részesíti, nemcsak, — de sőt határozottan csorbát ejt a vallásos élet fejlődésén.

Hogy világosan fejezzük ki magunkat. Nem nyugodhatunk meg az ipartörvény azon eljárásában, mely szerint az iparos tanoncok vallás oktatásáról nem intézkedik.

Az iparos osztály a nagyobb népességgel bíró városoknak rendszerint javát szokta képezni. Evangéliumi egyházunk egyebek mellett — a leendő iparosok vallásoktatására is különös súlyt fektetett, s az iparos tanoncokat régi szokás szerint a vasárnap délutánonkint tartatni szokott vallás oktatásban részesíté. Akkor is, mikor még ipartörvények nem voltak, egyházunk büszkeséggel tekinthetett iparos osztályára, a melynek körében az üzletben való jártasság mellett — ott volt található legnagyobb mértékben a józanság, egyszerűség, jámborság, becsület; egyszóval minden kerekszény erény, a mit ma szeretnek realitásnak nevezni, de a mi tulajdonképen nem egyéb, mint a vallásos hitéletnek különböző nyílvánulása, s alig szükség mondanunk, hogy ez erények épen a józan vallásos nevelésben nyerték alapjukat és táplálékukat.

Most már van ipartörvényünk, mely Istennek jó voltából 3 éve terjeszti áldásait: de nincs iparos vallás oktatásunk.

Az iparos ifjúság megszakított minden közösséget a vallással, az iparos gazdák pedig — a feletti bosszúságokban, hogy a törvény segédkezett akar nekik nyújtani tanonczaik tanításával — a legnagyobb idegenkedéssel fogadnak minden, tanonczaik vallás-oktatására vonatkozó törekvést.

Van ugyan a törvénynek egy vallást érintő ki-kezdése, a melyet mindenki épülésére — s annak kitüntetésére — mennyire szíven fekszik a földm. ipar, keresk. ministeriumnak iparosaink vallásoktatása, ime ezennel ideiglatunk.

„A mennyiben a hitfelekezetek a tanoncok vallásoktatásáról gondoskodnak: a fentebbi órákon felül vasárnaponként egy óra vallásoktatásra fordítható.

Ez magyarul mondva annyi, mint „nesze semmi, fogd meg jól!“ Mert hogy a „fordítható“ korántsem azt jelenti — hogy „fordítandó,“ ezt mindenki könnyen belátja.

Ezenfelül, az első pillanatra szembeötlő az ellenmondás, a melyet e szakasz magában foglal.

„A mennyiben a hitfelekezetek.“

Törvény értelmében a vallásfelekezetek minden vallás oktatásról tartoznak gondoskodni, tehát az iparos tanoncok oktatásáról is. Már most mikép felelhetnek meg a hitfelekezetek törvényszabta kötelességöknek, ha a másik félre a törvény nem ép oly mértékben kötelező? Elesik a tanító szüksége — ha tanítvány nincsen.

S van az ipartörvénynek még egy, vallást érdeklő s annak érdekeit mélyen sértő intézkedése, s ez az, hogy az ipar hatóságának szabad kezét ad az oktatási idő meghatározására: valjon az délelőtt, vagy az esti órákban történjék-e, semmi különbséget nem tévén a vasárnap és hétköznapok között. S így történik, hogy a tanidőt az iparhatóság bölcsesége vasárnap d. e. 9—12 órára tűzi ki, épen akkor t. i., mikor a délelőtti isteni tisztelet tartatik. Mi más ez, mint a vasárnap megszenteltetése törvényes alapon?!

Eddig legalább a lehetősége volt meg annak, hogy a tanonc, mestere kegyelméből, néha napján elment a templomba; volt olyan mester is a ki vasárnapról vasárnapra a templomba parancsolta egész háza népét — tanonczeit is; most, még ennek a lehetősége is megszűnt. A tanoncra nézve a templom megszűnt létezni!

Ha hazánk iparos viszonyairól kellő tájékozottsággal nem birnánk, alapos kétségeink merülnének fel arra nézve, hogy az ily tisztelet hatóságok keresztények-e?

Az ilyen egyrészt felette laza, másrészt pedig az erkölcsre határozottan hátrányos eljárás által a kormány észrevétlenül egy lejtőre lépett, mely lépésének következményei kiszámíthatatlanok.

Ha az a cél lebegett a magas kormány előtt, hogy tudomány által nevelje az iparos osztály jóllétét — ezt csak helyeselni tudjuk, most „elvész a nép, mely tudomány nélkül való“; de tévedett akkor, mikor a vallást, mint tényezőt, számba venni, vagy kifeledte — vagy kicsinyelte. A vallás nélküli műveltség fél műveltség — s a legjobb út a socialismus és nihilismus felé! . . .

Hogy a törvénynek ebbeli hiányait némikép eltakarja — gondoskodik a minister egy, az iparos tanoncok oktatására vonatkozó utasításban arról, hogy az iparosok közt kívánatos jó tulajdonságokat, u. m. munka szeretetet, pontosságot, becsületességet, mértékletességet, takarékoságot, erkölcsi tisztaságot (tán még ezt is,) a törvények iránti engedelmességet, hazaszeretetet, békés indulatot, megelégedést stb. olvasmányok útján fejleszteni kell. De valljon képes-e mindezen erényeket bármi más is jobban előmozdítani, mint a vallás? S létezhetnek-e mindezek Istennek félelme nélkül?!

Ebből azonban az is látszik, hogy a törvénynek nem lehetett célzata sem a vallásoktatás eltörlése, sem a vasárnap megszenteltetése, hisz maga a törvény egészen világosan intézkedik az iránt, hogy a tanoncok részt vehessenek az ist. tiszteletben. Ugyanis az idézett törv. cikk. 62. §. ezt mondja: az iparos köteles . . . b) időt engedni és felügyelni arra, hogy a tanonc vallása ünnepnapjain az ist. tiszteletet látogassa. . . .

Ha jól vagyunk értesülve, némely iparhatóság épen a törvény szellemében vélt cselekedni akkor, midőn az iparos tanoncok vallásoktatásának kötelező voltát kimondta.

Ez azonban csak ritka kivétel s az általános szükséghez képest kevés.

Ismerjük azon nehézségeket, melyekbe az ipartörvénynek a tanoncoktatásra vonatkozó intézkedése ütközik, de biztosítjuk, hogy egy a vallásoktatásra vonatkozó intézkedés legkevesebb ellentállásra talál, s ha a kormány nem rettent vissza egyéb nehézségektől — itt épen nem lenne mitől tartania!

Intézkedjék továbbá arra nézve, hogy az iparhatóságok a törvénnyel vissza ne éljenek s a tanidőt ne tűzhessék ki a vasárnapi délelőtre, sokkal alkalmasabb lévén amúgy is a vasárnap délelőti idő. S a mennyiben iparos ifjúságunk vallásos oktatása, egyházunk életébe s létfeltételeibe mélyen belenyúló kérdés: vegye a kezdeményezést egyetemes egyházunk kezébe, s már csak a szabad vallásgyakorlat biztosításának céljából is nyújtson be a törvényhozáshoz egy memorandumot a fentebb kifejtett anomaliák megszüntetése végett.

Meg vagyunk győződve, hogy e lépésnek meglesz a kívánt sikere!
Farkas Gejza.

A chorál-közbenjátékról.¹⁾

I.

(Vonatkozólag Fröhvirth Samu²⁾ tanító úrnak a 19 számban megjelent cikkére.)

Fröhvirth Samu úrnak a közbenjátékot megátamadó s ennek kiküszöbölését célzó cikkére vonat-

¹⁾ Jóllehet e cikkben foglalt személyeskedéseket sajnálom, és tartalmilag is sok tekintetben eltérő véleményemmel bírok, mégis az ügy érdekében közlöm. Szerk.

²⁾ Cikkem folyamán csak az F. S. betűket használandom.

kozólag már csak azon egyszerű okból is, mivel F. S. úr azt véli, hogy Y¹⁾-úr személyében — kinek e tárgyról írt válaszában (lásd a 21 számot) kifejtett nézetét és elfoglalt álláspontját teljesen osztom és helyeslem — az interludiumnak csak egyes védőjével áll szemben; kényszerítve érzem magamat egyházi zenénk, mint különösen az orgonajáték, chorálkiséret s az ezzel összefüggő de F. S. úr által megvetett közbenjáték védelmére egész nyíltsággal egyet-mást elmondani.

Legelőször is ezen tételt állítom fel:

A közbenjátéknak történelmi jogosultsága van; azért az megtartandó.

F. S. úr szerint hogyan is lehet a közbenjáték történelmi jogosultságáról szólni? Mert hát F. S. úr előtt az még nem képez jogosultságot, ha annak keletkezését, fejlődését és nagy tökélyre hozatalát történelmi adatokkal bizonyítjuk; holott a közbenjáték ellenei a mult időkben felmerült egyes megtámadó nyilatkozatok chronologikus felsorolásával az interludium elvetésére mégis minden áron történelmi jogot akarnak formálni. Ezt teszi maga F. S. úr is, amennyiben említett cikkében több, egyesektől eredő oly nyilatkozatot s más történelmi adatot közöl, mellyel az interludium iránt csak is rossz hangulatot kíván előidézni s általán ez iránt rossz véleményt támasztani, vélvén, hogy ily módon ennek kiküszöbölése könnyűszerrel eszközölhető lesz. Ha ezt komolyan hiszi, akkor ebben nagyon csalódik; mert a keresztény kultuszba egy oly régi időktől óta felvett czélszerű, zenészetileg indokolható dolgot azzal, hogy ez vagy az, ekkor és akkor, így meg amúgy nyilatkozott ellene, még korántsem lehetséges a használatból kiküszöbölni. A közbenjáték ellen itt ott szórványosan elejtett igen gyenge argumentumokra az egyházi zenevilág rá sem hederít. Ez folytatja maga utját háborítlanul. Hijába mondják édes szavakkal a reformerek (bár nem directe hanem csak utógondolatban.) „Mily könnyű dolog lesz ezután nem kell majd komoly és beható tanulmányokat tenni, sem a zeheszerkesztés és összhangzattanból, sem pedig a melodika, rythmika és különösen (mert ennek közvetlen alkalmazásából áll a közbenjáték) a modulatio részéből, egy kis kótaismeret untig elég, kész kótákat kaphatni quantum satis, a chorált egyszerűen a hány verse van az éneknek annyszor gépiesen ledarálni, ennyiből fog az egész állani!“

„Éz lesz ám a dicső kényelem!“ — Mindezekre azonban a dolog lényegébe mélyebben belátó és beható egyházi zenészek, az orgonajátékot melegen ápoló, hivatásszerű orgonisták mit sem adtak régenten s mit sem adnak ma is.

Kitűzött tárgyamról, az az a közbenjáték történelmi jogosultságáról szólva, előre kell bocsátanom, miszerint a közbenjáték ellenei a dolog lényegének teljes összetévesztéséből igen gyakran szeretnek a karénekre, vagy pedig a kíséret nélküli magán népének-

¹⁾ Kérem Y-urat, mint ismeretlen szellemi bajtársamat, sziveskedjék előttem becses nevét esetleges érintkezés céljából felfedeztetni.

lésre¹⁾ hivatkozni, mondván: ezeknél nem létezik a közbenjáték tehát az orgonakiséretnél sem szükséges az. Ebből világosan kitűnik, hogy ők nem veszik tekintetbe azt, miszerint az egyházi karének, egyh. népénekülés és népénekülés orgonajátékkal három különféle dolog s ezeknek fejlődés és virágzaskora is különböző időre esik. Nézzük először is tehát a karéneket:

A 15. század, tehát Luther előtt, német részről még nem hozott szólamokra írt chorálhangtétet; de a 16. század elején, tehát Luther idejében, már Walther,²⁾ Senfl, Fink, Isaac, Kugelman, Osiander mint chorál hangtétírók tűntek fel. A 16. század végén és a 17. század elején pedig különösen feltűnt Eccard János (1553—1511) mint olyan, ki a többszólamú éneklést nagyban előmozdította s a chorált, mint karéneket, rythmikai és harmoniai tekintetben nagy tökélyre vitte. Eccard idejében és utána mint többszólamú hangtétírók voltak: Selmeccer, Frank Melch., mind a két Prätorius, Scheidemann, Haszler, Schop, Schein, Vopelius, Vulpius, Crüger stb. kik valóban oly művészi alkotású karénekeket írtak, miszerint ezeket előadni épen komplikált, szövevényes szerkezetüknel fogva a mai időben is csak is magasabb énekintézeteknek, énekaudemiáknak, milyenek a berlini, drezdai, königsbergi, a berlini „Domchor“ a drezdai „Cäcilienverein“ stb. lehetséges. Mindezen említett művészek, kik a karénekülést műveik által rythmika és harmonika tekintetében oly magas tökélyre emelték, körülbelül 1550—1650-ig éltek s működtek.

Itt meg kell jegyezmem, miszerint a fenn elősorolt zeneírók chorál hangtétjeiket korántsem az egyh. népénekülés — még kevésbé orgona — hanem egyedül énekkar számára írták. Úgyszinte figyelembe veendő még, miszerint, ha egyházi népénekülés, orgonajáték és közbenjátékról van szó, akkor a karének innen kizárandó, mert ez már magában is egy oly önálló művészeti produktumot (rythmus és harmonia) képez, mely, mint ilyen, önálló működést igényel, tehát nincs szüksége harmonikus orgonakiséretre, még kevésbé közbenjátéokra. Ezt leginkább azért is emlitem itt fel, mivel a közbenjátékok ellenei, mint már mondtam, igen gyakran szeretnek a karénekülésre³⁾ hivatkozni. F. S. úr is így kiált fel: „Mily szívreható és áhítatkeltők egyszerű choráljaink magasztos hangjai!“ már t. i. énekkari hangtétben, orgonakiséret — tehát közbenjáték nélkül előadva. E tekintetben F. S. úrral teljesen egyetértünk. Ámde a karének és egyh. népénekülés orgona kísérettel két külön fogalom, kétféle dolog. Ennek bővebb kifejtését cikkem II. főrészében adom.

Most szóljunk az egyh. népénekülésről és orgona-

¹⁾ Mint F. S. úr is, ki a temetőbeni és iskolabani éneklést említi.

²⁾ Walther János, 1520-tól szász „Sängermeister“, 1530 körül a wittenbergi egyetem magistere, különben pedig Luthernek zenészet tanácsadója.

³⁾ Még fuvó hangszereken vagy zongorán előadott chorálra is.

játékról: Tudvalevőleg némethonban az orchesterei zeneművészet Luther idejében, circa 1500-ban alig kezdet fejledezésnek indulni. Az egyházi népénekülés és orgonajáték ezen időben még gyermekkorát élte. S hogy Eccard előtt és idejében az orgonajáték mily szegényes állapotban volt, ezt a következő című műből is megítélhetjük: „Kirchengesengen Deusch, auff die Sontage und fürnemlichen Feste durchs gantze Jar auff's kürtzezt durch Johann Spangenberg verfasst“ 1545., a melyben oly melodiák találtak, melyek még mai nap is evang. melodiáink színejavát, díszét képezik. Itt a chorálok minden feltűnő rythmus és harmonikus alap, a mai értelemben vett ütényvonalak, fermáták, többnyire minden esetleges alakítójegyek nélkül vannak feljegyezve. Kérdjük, miképen énekeltek és játszottak a templomokban ezen időben a melodiák? Hát bizony csak az akkori rendelkezésre álló szegényes, hiányos műeszközök mellett vajmi kezdetleges módon. Az egyh. népénekülésnél kísérletek tettek az említett hangtétfrók nyomán a rythmikus chorálénekülésben; de hogy ezen éneklésmód általánosan átment volna a gyakorlatba, azt egy köznépből álló műveletlen tömegnél, a rythmikus chorálnak épen üténybeli nehézségénél fogva, nem is képzelhető. Itt még tekintetbe kell vennünk azokat a körülményeket is, hogy az akkori egyházak mindegyike nem volt oly szerencsés orgonával rendelkezhetni s azon orgonák is, melyek léteztek, oly kezdetlegesek voltak, hogy azok segítségével a népéneklést vezetni, szabályozni teljes lehetetlenség volt. Hogy tehát Spangenberg (1484—1550) idejében úgy a népénekülés, mint orgonajáték harmonia, játékmód tekintetében még szegényes állapotban lehetett, azt méltán következtethetjük.

Az akkori orgonákra vonatkozólag még hozzá kell adnom, hogy csak néhány évtizeddel előbb lett a pedál feltalálva, melynek segítségével a harmoniakat teljesebben foghatták, illetve ülhették. Továbbá az úgynevezett „Faltenbälge“ helyett 1570 vagy 1600 körül a tökéletesebb „Spanbälge“, 1677-ben a szélmérő, 1700 körül az úgynevezett „Gleichschwebende Temperatur“ lett alkalmazva.

A milyen lassú léptekben szaporodott az orgonák száma és tökélesedett az orgona építészet, oly lassú léptekben emelkedett az egyházi népénekülés is. Még a 17. században is keserű panaszok emelkedtek az egyh. népénekülés áriaszerű elvilágiasodása miatt, valamint a miatt is, hogy a templomlátogató közönség nem vesz tevékeny részt az éneklésben. Erre nézve dr. Tholuk tanár autentikus források nyomán „Das kirchliche Leben des 17. Jahrhunderts“ művében azt írja: „Einen Eintrag leidit die liturgische Erbauung durch die eingedrungenen concertirenden Melodien. — Alberti u. A. componiren Kunstlieder von Dach, Rist in diesem neuen Style. Ein Waldeck'scher Superintendent findet um 1670 hierin den Grund des nicht Mitsingens. Im Jahre 1697 soll ein Bauer aus dem Merseburgischen, der sich in Halle ein Gesangbuch gekauft, der einzige aus dem Buche Singende in seiner Gemeinde gewesen sein.

Die schwierige rythmische Gesangsweise erklärt die sich weit verbreitete Klage, dass namentlich von den Frauen, aber auch von den Männern nicht mitgesungen werde. Aenlich klagt u. A. 1663 ein Straszburger Pfarrer. — Die strengen Kirchenmelodien der Reformationszeit wurden von modernen Melodien im Orienten verdrängt; sogar 1665 im Württembergischen moderne Lieder an die Stelle der alten gesetzt.“

Tagadhatatlan tény az is, hogy az orgonaépítészet emelkedésével az orgonajáték is hova tovább nagyobb lendületet vőn. Itt úttörőleg működött Scheidt S. Halléban (1587—1654), utána jött, mint Bachnak előharczosa, Pachelbel János (1655—1706) nagy organista Eisenach, Erfurt, Stuttgart, Gotha és Nürnbergben, míg az összes német orchesterei zeneművészet általán és különösen az orgonajáték Bach és Händel idejében (1685—1750, illetve 1759) éré tetőpontját s némileg befejezését.

Az egyh. népénekülésben is — miután az orgonák időről időre tökéletesítették s általánosan behozattak, az orgonajáték is hatalmasan emelkedett, a nyelvezet és prosodia fejlődésnek indult, a köznép az olvasást mindinkább elsajátítá — örvendetes fordulat állott be, amennyiben a népénekülés általánosabb lett, az az a hívők nagy tömege tevékeny részt kezdet venni az éneklésben. Ezen tömeges éneklésnek tulajdonítható egyedül, hogy a rythmikus chorálénekülés önkényt elenyézet s helyette az egyszerűbb, egyenlően kimért, lassúbb mozgású népénekülés lépett életbe. És épen ezen körülmény folytán az orgonakiséretnek mintegy szükségszerű következményeként jött létre a chorál-közbenjáték.¹⁾

Az elmondottak szerint tehát az egyházi népénekülés és orgonajáték együttes fejlődésének idejét kerekszámban 1600—1750-ig tehetjük.

Kizárólag a közbenjátéokra vonatkozólag a következőket kell elmondanom: A zenetörténelem szerint Pachelbel János alkalmazta az orgonakiséretnél a közbenjátékot. „Mind jó a mit Isten tézen“ (mely melodia talán tőle ered) chorálnak orchesterei kidolgozásánál egyik sortól a másikhoz kitűnő, rövid átmeneteket alkalmazott. Sőt Gondimel Klaudius francia zeneszerző (1520—1572) „L'ame de douleur atteinte“ („Az Istenhez az én szómat“) chorálnál szinte hasonlóan cselekedett. Bach Sebestyén az ő Passionsmusik-jában nach dem Ev. Mathäi „O Mensch bewein dein Sünde grosz“ chorál sorai között hasonló rövid összekötő tételeket alkalmazott, a melyeket az orchester által adotta elő. Itt kérдем F. S. urat, valjón az orgona nemde az orchestert helyettesíti templomainkban (?) Bizonyára azt, nem pedig az énekkart, mint a hogy azt a közbenjáték ellenei gondolják.

A közbenjátékok Erk Lajos szerint is Pachelbel és Bach idejében (1700 körül) általánosan ismeretesek és tényleg használatban voltak. Sőt még az is

¹⁾ Ezen pontnak bővebb értelmezését cikkem II-dik részében adom.

feltehető, hogy Scheidt († 1654) és Crüger († 1662) és más orgonisták épen úgy, mint a hogy a négy-szólamú chorálharmoniókat használták, a közben-játékokat is használhatták. Azonban az orgona szá-mára írt chorálkönyv-irodalomban a közbenjátéknak nyomára tényleg csak 1733-ban akadunk, a mikor is Kaufmann Georg, Fr. (1678—1753, zeneigazgató és udvari orgonista Merseburgban) „Harmonische Seelenlust“-ja megjelent, melyben „mit besonderem Genie und guter Grace elaborirte Präludia ect. und zwischen jedem Commate kurze (az az röfhosszú) Passage“ található. Hasonlóan cselekedett 1745-ben Spiess Joh. Mart. orgonista, zeneigazgató Heidelbergben († 1761) az ő „Davids Harppfenspiel, in 150 Psalmen auch 342 Liedermelodien“ című művében, „mit sehr vielen Transpositionen etc., vor Anfänger gesetzten Manieren“. Ezen „Manieren nach dem neuesten Geschmack“ az interludiumokban egész poroszthonbani nagy elterjedésről tanúskodik még egy danzigi 1746 évi kézirati chorálkönyv is, mely szerint majd minden fermáta előtti hangjegy trillázva játszatott s melyet igen sok hangból álló Passage előzött meg, úgyszinte a melodia többi hangjai sem kíméltettek meg előkéktől s más nemű díszítésektől. Ez volt azon korszak, melyről olvassuk, hogy: „So ging denn um jene Zeit ein keineswegs finsterer, sondern vielmehr leichtfertiger Geist durch das ehrwürdige Haus des Chorals, und umso auffallender ist es, dass er seine ersten Schritte in der reformirte Kirche begann. — Doch scheint sein Unwesen sich nur über wenige Jahre erstreckt zu haben, denn schon in den Choralbüchern des nächsten Decenniums ist seine Spur bis auf den hie und da beibehaltenen Triller vor der Fermate verschwunden.“

Tagadhatatlan tény, hogy az orgonajátéknak általában, különösen pedig a chorálkíséretnek, ide érve az interludiumot is, valóban ferde, egyháziatlan, a hely és akkus méltóságától teljesen elütő kinövésűek voltak. Az orgonajáték eme elfajulása leginkább a közbenjátékban nyilvánult,¹⁾ amennyiben ez, teljesen egyháziatlan, trivialis, semmitsemmondó alakú, többnyire diatonikus vagy chromatikus futamokból, harmonikus sequencekből-, terc vagy sext menetekből álló, az orgonista újjbéli ügyességét feltüntető, rendesen túlhosszú, szóval valóságos zenei saltomortale volt. Amde a korrall ezen orgonálási mód is lejártá magát; mert már J. Chr. H. Rink²⁾-nek 1829-ben megjelent chorálkönyve épen a közbenjátékra nézve igen nagy haladásról tesz tanúságot. Ezen chorálkönyvre vonatkozólag olvassuk: „Das ursprünglich aus einer Passage zwischen zwei Choralzeilen bestehende Zwischenspiel gewinnt namentlich seit dem Erscheinen obigen Werkes eine immer mehr kirchlich werdende Gestalt, wie sich denn überhaupt auf die vielseitigen Leistungen des hochverdienten Rink

¹⁾ Ennek is meg van a maga oka. Erről cikkem II. részében bővebben.

²⁾ Dr. Johann, Christian, Heinrich Rink, szül. 1770, † 1846, Darmstadtban udvari orgonista.

für das gottesdienstliche Orgelspiel eine neue Epoche des Fortschrittes gründet.“

Végre is tehát elértük azon időt, a melyről a közbenjáték dolgában Rink chorálkönyvével határozottan haladást jelezhetünk. Csakhogy ezen haladás is igen lassan és egyenlőtlenül terjedt. Voltak német-honban egyes provinciák, melyekben épen a haladásra képtelen orgonisták miatt a régi slendrian még továbbra is megmaradt s minek természetes következménye az lón, hogy az egyh. hatóság, a botrányt előidéző „Schulmeisterzwirn“-nek véglegesen gátat vetve, a közbenjátékokat egyszerűen letiltotta. Ennek bizonyosságára idézem „Urania“, „Musikzeitschrift für alle, welche das Wohl der Kirche besonders zu fördern haben.“ szavait: „Im Großherzogthum Baden sind seit 1836 die Zwischenspiele gänzlich abgeschafft, doch wohl nur aus dem Grunde, weil selbst die besten Organisten dort keine machen können. Die offiziell eingeführte Sammlung von Vor- und Nachspielen, worunter auch Tonstücke aus Körners Orgelverlag, enthält nur Nachdrücke, und ist kein badischer Organist darin mit einer Nummer vertreten.“ Ugyancsak „Urania“-ban egy Müller nevű postnickeni (Königsberg mellett) orgonista a következőt írja: „Dasz auch in den meisten Landkirchen unserer Provinz (Preuszen) das Orgelspiel ein stümperhaftes, schlechtes, wohl gar widerliches ist, ist zu allgemein bekannt etc.“ De hogy még a jelen időben is oly gyarlóan állana „Németországban, Bach hazájában“ az orgonajáték, miszerint ama indokolt letiltás folytán a közbenjátékok még ma is F. S. ur szerint „általán kiküszöbölve lennének, azt már csak azert sem hihetem el, mivel a Rink chorálkönyve után megjelent chorálkönyvekben különösen a közbenjátékra nézve nem csak, hogy visszaesést nem tapasztalunk, sőt ellenkezőleg határozottan nagymérvű haladást és tökélyt észlelünk. Erre vonatkozólag ezt olvassuk: „Die Sorgfalt für die Verbesserung der Zwischenspiele hat sich in den beiden letzten Decennien (1845—1865) in dem Maasse vermehrt, indem ihre Beibehaltung angefochten worden ist, auch ist eine grössere Angemessenheit derselben durch Vereinfachung und den genauesten Anschluss an den Takt und an den Charakter der Melodien ist fast in allen Choralbüchern glücklich erstrebt worden.“

De hát ha F. S. úr szerint „nem ösmerik el a jelenkori szakemberek“¹⁾ a közbenjáték jogosultságát, honnan jó az, hogy mégis az orgonajáték elősmert nagymesterei mint Hentschel, Hesse, Herzog, Kühm-

¹⁾ „Urania“: Gegen die Zwischenspiele sind nach unserer vieljährigen Erfahrung meistens unkundige Prediger oder dürftig geschulte Organisten; aber es gibt auch einige Fachmänner, die nur aus Liebedienerei, Kriecherei, Heuchelei gegen ihre Vorgesetzten (Prediger) in dieser Beziehung nicht selbstständig handeln können und wollen. Körner. „Endlich habe ich wahrgenommen, dass oft mit vieler Salbung über die Unerbaulichkeit der Interludien von Persönlichkeiten gesprochen wird, die ganz einfach keine geschiedten Zwischenspiele produciren können!“ G. Lehmann.

stedt, Töpfer, Rink, Ritter, Schneider, Volckmar stb. mind nem csak nagy barátjai a közbenjátékoknak, hanem ezek iránti előszeretetőket chorálkönyveikben is kimutatták és érvényesítették.

A mai időben a közbenjátékok nem csak a chorál jelleméhez mértek, de időtartamra nézve is annyira egyszerűsítve vannak, hogy azok csak négy negyedidőt vesznek igénybe, sőt egyesek, mint Karow, Ritter, Wöhler három negyedidőbe foglalták közbenjátékaikat.

Az elmondottakból már most tisztán láthatjuk, miszerint a chorálnak mint énekkari hangtétnek művelése Eccard előtt és idejében, és a chorálnak, mint gyülekezeti népénekülésnek, orgonávali kísérete Scheidt, Pachelbel és Bach idejében nem csak két különböző dolgot képez, de fejlődésre nézve is két külön korba esik. Úgy-szinte láttuk a közbenjáték kitaró és fokozatoz fejlesztését is a jelenkorig.

Ha tehát a közbenjáték több, mint kétszázadon át oly kitaró következetességgel ápolgatott, fejlesztett s máig valóban zenészetileg oly nagy tökélyre emeltetett, lehetünk-e mi orgonisták — mint a protestans egyházizene hivatásszerű őrei, egy oly régi, zenészetileg is fontos dolog iránt, annyival is inkább, mivel ez az orgonajátékkal és egyh. népénekléssel együtt fejlődött s ez utóbbival teljesen összeforva jött létre — oly kegyeletnélküliek, hogy mi azt t. i. a közbenjátékot már most, mint valami ócska lomot, semmivel sem indokolhatólag, talán épen F. S. úr óhajára magunktól elveszük? Bizonyára nem. Mert a közbenjátékoknál a mult időkben felmerült visszaélések, vagy még a jelen időben is, különösen nálunk régiebb — tanítóképezdét nem végzett, az orgonálást önmagoktól vagy kontároktól tanult — orgonistáinknál gyakorlatban levő ama „rektoros“, egyháziatlan, mind egy kaptafán készült, tiltitiliratta tiltitiliratta tiltitilidrom (a „drom“ képezi a heteshangzatot, mint egy bunkót a végén) vagy még ettől is cifrább hangzású sületlenségek és izetlenségek nem bizonyíthatnak semmit sem azoknak czélszerűsége, haszna, s fontossága ellen. Egyes orgonistáknak zenészeti együgyűsége, ügyetlensége folytán előállott botrányosság még nem adhat jogot a közbenjáték általános és végleges beszüntetésére.

Az egyh. népéneklésnél is láttuk, miszerint az egy időben áriaszerűvé, világiassá fajult volt; ámde még sem következett s nem is következhetett be a prot. istenitiszteletnél a népéneklés kiküszöbölése. Vagy ha tekintjük a 16. és 17. században megjelent egyes énekeskönyveket¹⁾, különösen egyes énekeknek bel-

¹⁾ Die kurtz Bibel. Ein kurtzer, nützlicher bericht der fünf Bücher Mose. Zu singen ynn der tagweys, des Morgens Da der tag herscheyn, oder ynn dem thon, Pange lingua. 1527. Die vier Evangelisten und die geschicht der Aposteln gebracht ynn ein lied, das man singet ym thonn, Ach Gott von hymel sieh darein, oder Ich stund an einem Morgen 1527. — Historien von der Sündfludt etc. 1562. — Gassenhaver Reuter und Bergliedlin, Christlich moraliter und sittlich verändert etc. 1571. Das Buch Jesu Syrachs in gesangweis gebracht 1572. — Biblisches Gesangbüchlein etc. 1680. — Historisches Gesangbuch etc. 1691.

tartalmát²⁾, akkor ezeket a mai fogalom szerint úgy tárgy mint költészet tekintetében bizonytalán csak curiosumoknak fogjuk találni, mind e mellett az énekeskönyvek a nép kezeitől el nem vonattak. Az elmondottakból most már következő logikai igazságot vonhatunk le: Valamint ama ferde irányú egyh. népéneklés, énekköltészet idők folytán nemesebb irányba hozva mai napig is fenáll; épen úgy ama ferde irányt vett orgonajáték, illetve chorálközbenjáték időről időre nemesített irányba hozva és tökéletesebb alakba foglalva mindaddig, mig protestans istenitiszteleletünknel az egyh. népéneklés orgonakisérettel vezetve lesz, fenn fog állani.

Ez meggyőződés, ezért ezt hiszem is. Mert ha az a közbenjáték csakugyan olyan értéknélküli dolog lenne, nem fejlesztették, nem ápolták, nem művelték volna azt ide s tova harmadfél századon keresztül; de régen elvetették volna azt. A közbenjáték elleneinek kisszerű táborra tehát legjobban cselekszik, ha czélnélküli opponálásával végleg felhagy s eme igazság előtt, miszerint: „A közbenjátéknak történelmi jogosultsága van, azért az használatban is marad“ egyszerűen resignál.

Más tekintetben még minő jogosultsággal bir, folytatólag fogok szólni. Nagy Lajos.

BELFÖLD.

A Zsedényi szobor leleplezése Tátra-Füreden. Folyó év augusztus hó 28-án délelőtt leplezték le ünnepélyesen Tátra-Füreden a Szepesség és hazánk egy volt kiváló férfiának, a hazája és egyháza, valamint a közélet terén általában, magának annyi érdemeket szerzett férfiúnak, Zsedényi Edének márványból készült és ő fensége Klotild főhercegnő által ajándékozott és Zala György által sikerülten készített mellszobrát.

Az ünnepélynek gyönyörű idő kedvezett.

Reggeli 9 órakor díszes közönség vonult a protestans templomba, melynek bejárata előtt a nagy-szalóki tűoltók képeztek sorfalat. Kezdetét vette az ünnepélyes isteni

²⁾ Például Gerhard énekét (Lüneb. Gsgb. von 1686) „Herr ich will gar gerne bleiben, Wie ich bin dein armer Hund.“ Ugyanezen éneken tovább így folytatja: „Wollst mich nur des Rechts gewähren, das ein hund im Hause führt. — Ich will, wenn ich nur kann liegen Unterm Tisch mir lassen gnügen. — Ich will ins verborgene kriechen, da die nacht den tag verhüllt. — Murren will ich auch und bellen, Aber gleichwohl weiter nicht. Ich will dir auch wieder schmeicheln, Wenn ich deinen Zorn erweckt. — Mache mich zum wackern Hüter, dessen Augen offen sein.“ — Rist pedig ezt írja: „Du dummes Vieh, was blöckest du dort bei des Herren Mutter.“ Gerhárd Pál éneke egy üstökös megjelenése alkalmából így kezdődik: „Herr, was hast du im sinn?“ etc. Lüneb. Gsgb. 1686. „Dein Jesus voller Sayten ist, Rühr ihn nur an er klinget zur Frist.“ Rist: „Jetzt hast du alles unter dir, dich selbst nur ausgenommen.“ Neumeister: Philippus hat gefehlet, Andreas falsch gezählet, Sie rechnen wie ein Kind. Mein Jesus kann addiren, Und auch multiplizieren, auch da, wo lauter Nullen sind.“

tisztelet, melyet Justh S. J. sztrázssi evang. lelkész és alesperes és Schönviszner J. nagy-szalóki ev. lelkész végezték magyar nyelven. A kis templom teljesen megtelt. Az oltár előtt foglaltak helyet: dr. Lumnitzer Sándor, dr. Szontágh Ábrahám, dr. Vécsey Tamás Budapestről, Szentiványi József, a csorbai tó birtokosa, dr. Szontágh Miklós és többen. Schönviszner gondosan kidolgozott beszédben sorolta fel Zsedényi érdemeit a haza, az egyház és társadalom körül.

Az isteni tisztelet után következett a szoborleplezési ünnepély a Zsedényi-emlék előtti téren, a főhercegi villa közelében. Jármay fűrdőorvos sikerült beszédben jellemezte Zsedényit mint embert és elmondta a szobor létre hozásának történetét, beszéde végén lehullott a szoborról a lepel.

Dr. Szontágh Miklós a szobor-bizottság nevében átadta a szobrot az ótátrafüredi fűrdő igazgatóság felügyeletébe és védelmébe; a tátrafüredi fűrdőigazgatóság nevében Tettey Nándor válaszolt röviden, és ezzel az ünnepély véget ért. A cigány zenekar az ünnepélyt a szózáttal nyitotta meg és a himnusz eljátszásával zárta be. A fűrdővendégek nagy számmal vettek részt az ünnepélyen; ott láttuk: Tisza Lajos, Forgách, Pongrácz és Migazzy grófokat, Salamon Tivadart, dr. Lumnitzert, dr. Szontágh Ábrahámot, Szentiványi Józsefet és számos fűrdővendéget. „Szepesti lapok“.

KÜLFÖLD.

Az „Evangelischer Bund“ alakuló egyetemes közgyűlése.

Majnai Frankfurtban 1887. augusztus 15—17-ig.

(A „Protestantische Kirchenzeitung“-ból.)

Augusztus 15. este 8 órakor a vendégek üdvözlése a „Frankenbräu“ vendéglőben. Gróf Wintzigerode-Bodenstein az „Ev. Bund“ ideiglenes bizottságának elnöke üdvözlö az „Ev. Bund.“ Németország minden részéről összesereglett tagjait azon jelentőségteljes helyen, mely a német történet változatait leginkább visszatükrözi. Nehéznek, sőt sokan lehetetlennek mondhatnák azon szándékot, megkísérteni azt, a mi 300 év óta nem sikerült, t. i. az ev. egyház tagjait egy közös cselekvésre összehívni. Kérdeni fogják némelyek: Van-e nektek, kiknek bátorságtok van, erőtök is, hogy ily czélok után törekedjete? Ha mi, bízva Istenben, erőnket egyesítjük és ha csak részben is a kitűzött magas czélt megközelítjük, ezzel is nagyon sokat értünk el. Szónok megemlékszik még azokról, a kik, távortartatva a hosszú út által, mai estén, valamint a gyűlés fontos napjain az egybegyűltekkel lelkileg egyesülni fognak, és üdvözlö az akadémiai ifjúság képviselőit, a kik az „Ev. Bund“ gondolatát önként magukévá tették s annak ügye iránt való érdeklődésüket megjelenésükkel igazolták.

Dr. Ehlers constoriumi tanácsos az egybegyűlteket a frankfurti helyi bizottság nevében üdvözlö és figyelmezteti az egyházpolitikai helyzet jelentőségteljes fordulópontjára, a melyen állunk és a mely az ev. egyháznak kötelességévé teszi, hogy feladatáról emlékezzen meg.

Dr. Köstlin lelkész (Württemberg) az 1866-iki majnai háborúban a württembergi szövetségben szerzett

személyes tapasztalatai kapcsán emlékeztet a politikai majnai vonalra,*) mely végre 1870. év által áthidalatott és óhajtja, hogy a számos egyházi majnai vonal áthidalásának eszménye az „Ev. Bund“-ban is megőriztessék. Ugyan e gondolatnak ad hosszabb beszédben kifejezést Dr. Fricke tanár (Lipce). Midőn ő 1866-ban, mint a szász hadsereg tábori prépostja Csehországba jött, megmutatták neki a cseh papok győzelmi reményei, mire lehetünk elkészülve egy osztrák győzelem esetén. Hogy az osztrák concordatum az egész Németországra terjesztetik ki, az, mint az osztrák győzelemnek természetes következménye lett előtte megmagyarázva. Az 1870. év e veszélyt végleg elhárítá és Németország politikai egyesítését létrehozta. Azonban az ev. egyház nagy szétszórtságában a kisállamúságból még sok maradt és az ev. egyháznak a politikai hazát fejlődésében utól kell érnie. Szónok üdvözlö Frankfurt városát.

Augusztus 16. dél előtt 8—8½-ig az ideiglenes szűkebbkörű előljáróság ülése, 8½—11-ig az „Ev. B.“ előljáróságának és bizalmi férfiaknak ülése. Az egyes tartományok és territoriumok megnevezése után megvitatták az ideiglenes bizottság által felterjesztett, az „Ev. B.“-ot illető alapszabályzatot és azt a pénztári és ügyrenddel együtt egyhangúlag jóváhagyják. Hosszabb vita támadt a württembergi tartományi egyesület és az oberlausitzi főkegyelet két indítványa következtében az alapszabályzat 2. §-sa (Vallástétel Krisztusról, Istennek egyszülött fiáról és az üdv egyedüli közvetítőjéről) fölött. A württembergi tartományi egyesület azt indítványozta, hogy a 2. §-hoz csatoltassék: „Az „Ev. B.“ az egyház vallásán semmit sem akar változtatni.“ A második indítvány a Krisztusban való hitet világosan az ágostai hitvallás értelmében kívánja adni. Az ideiglenes előljáróság e két javaslat alkalmából a főgyűlésnek a következő nyilatkozati indítványt teszi: „Az „Ev. B.“ a Württembergből és az oberlausitzi főkegyelet által tett két indítvány alkalmából kijelenti, hogy programmjával (2. §.) egyáltalán nem szándékozik a német ev. tartományi egyházak hitvallásain változtatni.“ Rade lelkész (Lic. Szász-Schönbach) és Schmeisser (zittai) lelkész a szász köröknek a hitvallási cikkely iránti aggodalmát fejezik ki. Az első azt ajánlja a gyűlésnek, hogy ezen, a confessionalis irány sok férfiak előtt aggodalmas paragrafust nem volna-e jobb törölni. Schmeisser lelkész szóba hozza, hogy sokan e paragrafusban a „Bund“ azon kísérletét látják, „hogy a tartományi egyházak mellőzésével új, nagyon is tág hitvallást állítson fel.“ Beható megbeszélés után (D. Witte és D. Riehm tanárok) azon megállapodásra jutottak, hogy a jobbról-balról megtámadott §-hoz, melylyel a „Bund“ mintegy 10,000 tagot nyert, ragaszkodni kell. Elben Ede (Stuttgart) szerkesztő energikus szavakkal int a gyümölcstelen theologisálástól való óvakodásra, mivel a „Bund“-nak úgyis előbb megoldani való feladata van. Schmeisser lelkész visszavonja indítványát és az előljáróság declaratiója elfogadtatik.

Az ideiglenes előljáróság jegyzője Leuschner constoriumi tanácsos még hét practicus indítványt tesz az ev. egyház erősítésére és a róm. k. egyház túlkapásai ellen való védekezésre nézve. Ezeket, mint a főgyűlés eléterjesztendőket, az előtanácskozmányi bizottságok tudomásul veszik.

*) Mainlinie.

11—3 $\frac{1}{2}$ -ig a „Bund“-tagok egyetemes gyűlése. Wintzgerode grófnak, az ideiglenes előljáróság elnökének, ki a gyűlések vezetésére egyhangúlag megválasztott, bevezető szavai után a gyűlés imával (Dr. Witte tanár) és énekkel (Wach auf Du Geist) nyitattott meg. Az első tárgyat a szövetség megalapítása, az alapszabályok egyhangú elfogadása képezi. Dr. Witte tanár megokolja az ideiglenes előljáróság fennemlített deklarációját; elismeri a württembergi és oberlausitzi indítványok fontosságát és kijelenti, hogy: „a 2. §. nem akar új hitvallás lenni.“ Visszautasítja azon aggodalmakat, mintha a „Bund“ történetellenes koholmányokkal és a tartományi egyházak megvetésével egy német birodalmi és nemzeti egyházat akarna alapítani. Nem vagyunk uniformitásra utalva, sőt inkább erőnk éppen a törzsi sajátosságok és történetivé lett egyházi egyéniségek iránti ragaszkodásban rejlik. Tiszteljük és becsüljük a tartományi egyházakat. Az egyházi majnai vonalakat, melyekről előző este szó volt, nem akarjuk légszerű és támasz nélküli „repülő hidak“-kal áthidalni.

(Folytatjuk.)

VEGYESEK.

— **Kiszács** 1887. szept. 2-án. Nagytiszteletű szerkesztő úr! Becsés lapja 31. számában Tekintetes Haviar Dániel békési esp. ügyész úrnak közzétett nyilatkozatát, e mai napon kezünkhöz vevén, ezennel a kiszácsi egyház nevében kijelentjük, hogy nem volt szándékunk Tekintetes Haviar Dániel ügyész urat sérteni, annál kevésbé rágalmazni. A kiszácsi ág. hv. ev. egyház presbyteriuma.

— **A király színe előtt.** A dunáninneni egyházkerület folyó hó 4-kén mutata be küldöttségileg hódolatát a nyitrai sátoztáborban időző királyi felség előtt. Főtiszt. Dr. Geduly Lajos püspök úr tolmácsolta a kerület tagjainak érzelmeit, mire ő felsége kegyesen fogadva a hódolatot, abeli váralmát fejezte ki, hogy a lelkészek a vallásos élet ápolása mellett a haza s törvényei iránti szeretetet is növelni feladatuknak ismerendik.

— **A XIII szepesvárosi esperesség legközelebb tartott közgyűlésén** egyhangúlag „a protestans irodalmi társulat“ alapító tagjává lett 100 frttal s magát évenként 5 frt fizetésére kötelezte.

— **Megjelent a „Prot. népkönyvtár“** 8. száma, következő, igen érdekes tartalommal: A reformáció egy üldözöttje. Thúri Etelétől. A pörül járt apostol. Költemény Pósa Lajostól. — Mikor én egy esztendő házas lettem. Palóczy Czinke Istvántól. — Árva gyermek imája. Sántha Károlytól. — A mostoha apa boszúja. — A vityilló. F. Varga Lajostól (az 1888 évi prot. árvaházi képes naptár egyik jeles költeménye.) — A ki két darabban hal meg. Komjáthy Gedeontól. — Apróságok. — A növény és állatvilág időjósárai. A gyümölcs-iz (lekvár) készítése. — A dinnye csomagolása a kivitel számára. Ezen tartalmilag érdekességében folyton emelkedő s alakilag is füzetről füzetre tökéletesbülő folyóiratot melegen ajánljuk lelkészársaink figyelmébe.

— **Figyelmeztetés.** Lapunk múltkori, 36. számában az „A dunántúli ág. hitv. ev. egyh.-kerület közgyűlése“ című cikkben a következő hibák csúsztak be: a 296. lap baloldali hasábján 14. sor alúlól „Kiadott“ helyett olv. „Kiadatott“; a jobboldali hasábján 9. s. felülől „tagadja“ helyett olv. „tudatja“, 19. s. „kihangsúlyozza“ helyett „is hangsúlyozza“, végül 28. s. „hitoktatások“ helyett olv. „hitoktatók.“

PÁLYÁZATOK.

A **rozsnyói ág. hitv. evang. főgymnasiumon** egy helyettes tanári állomásra, melylyel a magyar nyelv és irodalomnak mint főtárgynak és a latin nyelv vagy történelemnek mint mellék-tárgynak tanítása s évi 700 frt van összekötve, ezennel pályázat nyitattik. Pályázhatnak a nevezett tanszakokra oklevéllel képesített, protestans vallású tanárok és tanárjelöltek. A folyamodványok folyó hó október hó 1-ig a gymnasiumi igazgatósághoz nyújthatók be. — Rózsnyó, 1887. augusztus 31-én. — A rozsnyói ág. hit. evang. főgymnasium iskola-tanácsa.

A **tótkomlói újonnan szervezett társulati 6 osztályú elemi magyar leány-iskola** tanítónői állására pályázatot hirdet az azt fenntartó testület.

Évi javadalom: 400 frt havonként fizetendő részletekben, szabad lakás az iskola helyiségben. Jövedelmét a tanítónő esetleg zongora és francia nyelv tanításával is emelheti.

Kívánalmak: elemi vagy polgári tanítói oklevél, a tanyelven kívül a német nyelvben, valamint a kézimunkában, zongoratanításban való kellő jártasság. Az állomás f. évi október 1-én foglalandó el.

Pályázni kívánók kellően felszerelt folyamodványaikat f. évi szeptember hó 15-ig alólirothoz terjesszék be.

Tóth-Komlós 1887. augusztus 30-án.

Csermák Kálmán

ág. hitv. ev. lelkész s iskolaszéki elnök.

A **tiszai ág. h. evang. egyházkerületbe** kebelezett **brassói egyházmegyéhez** tartozó **hosszúfalu-füreszmezei ág. h. evang. egyházközség magyar nyelvű lelkészi állomására** ezennel pályázat hirdetetik. Az állomáshoz kötött javadalom: 1. Lakás, melyhez két szoba, egy konyha, kamra, padlás, pincze tartozik az udvarral s három kisebb nagyobb kerttel, melyeknek területe összesen 150□ö. 2) évi 500 frt. készpénz évenyedenként utólagos részletekben fizetve. 3) 2 drb. összesen 476□ö területű szántóföld, melynek évi jövedelme ez idő szerint 6 frt. 4) 2 drb. összesen 2 hold és 261□ö legelő, melynek évi jövedelme jelenleg 26 frt s a mely területből a temetkezésre szükséges hely az egyház számára fenntartatik. 5) Stóla jövedelem átlag mintegy évi 70 frt.

Öt év múlva ezen javadalom 100 frt. készpénzzel javíthatni fog.

Pályázni ohajtók kérvényüket, melyhez keresztlevél; a theologiai tanulmányokról, az érettségi és hitjelölti vizsgáról szóló bizonyítványok s az illető esperesnek a pályázó szolgálati éveit és erkölcsi magaviseletét tárgyazó nyilatkozata melléklendő, alólirothoz a kellő bélyegekkel ellátva f. évi október 1-jének délutáni 2 órája előtt küldjék be.

Brassó, 1887. szeptember 4-kén.

Moór Gyula, főesperes.

A **királylehotai ág. hitv. ev. egyház megürült tanítói állomására** pályázatot hirdet. Évi fizetés:

1. Tanítói alapítványból 200 frt. o. é.
2. Családi pénztárból 105 frt. o. é.
3. 40 mázsa széna
4. Minden tanulótól (35—40) $\frac{1}{2}$ öl puha fa, a miből az iskola is fűtendő.

5. Temetési illeték 50 kr. Hirdetési illeték 50 kr.

6. Két kis kert.

7. Egy kis szobácskából álló lakás. Az iskola és tanítói lak fölépítése után, rendes tanítói lak, gazdasági melléképületekkel s 5—6 hold szántóföld élvezetével. Föl-szerelt pályázatok alólirothoz címzendők, — az állomás október 1-jén betöltendő.

Lincsenyi Lajos, ev. lelkész.